

het z.g. portret van De Cock terecht door de familie gewraakt?

Is de houding van Kohlbrugge, van Da Costa, van De Clercq zelfkundig verklaarbaar? Lag de reden, waarom Groen van Prinsterer zich niet bij de Afscheidenen gevoegd heeft, in de rechtstheorie van een geleerde, of in het plichtsbeseft van een lid der Gereformeerde Kerk? Van wien is de uitdrukking: „de Afscheiding is in een fuik geloopt”? Was het vragen om autorisatie al of niet beginselverzaking?

Welke invloeden hebben op Koning Willem I gewerkt? Heeft Thorbecke van de Regeering opdracht ontvangen om de vervolgingsmaatregelen te verdedigen? Hoe groot was het totaal bedrag der opgelegde boeten? Hoe groot het totaal aantal maanden gevangenisstraf? Wat was de oorzaak van het ontstaan der kruisgemeenten? Ging het bij de Landverhuizing ook om gewetensvrijheid?

Is met de benaming „crisis der jeugd” de juiste diagnose gegeven van de inwendige verdeeldheden? Is de houding van Van Velzen in den Amsterdamse twist te prijzen of te laken? Was zijn prediking destijds dor-scholastiek? Was zijn karakter in later jaren anders dan eerst? Waren de notulen van de „rooverssynode” zijn particulier eigendom? Waarom heeft hij zijn correspondentie laten vernietigen? Waren de leergeschieden wezenlijk of slechts schijnbaar? Werd de vraag van A. van der Linde: „Wie is rechtzinnig?” voldoende beantwoord?

Hoe is het Reglement van '69 ontstaan? Waarom moest het woord „Christelijk” toen nog vóór den naam: „Gereformeerd” worden gevoegd? Is de vereeniging in '92 anders toegegaan dan in '69? Was de actie Van Lingén—Wisse scheurmakerij of niet?

Hoe stond men tegenover de stichting van Wormsers Seminarie? In welke verhouding stond „de oude Bond” tegenover de gewezen Theologische School van Arnhem? Welke houding namen men aan tegenover de voorgenomen slichting van een vrije Christelijke Universiteit? Welke tegenover de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag? Waarom is de Vereeniging Gereformeerd Schoolonderwijs opgericht? Wat is de betekenis geweest van den kiezersbond „Marnix”?

Het verschil in opvatting omtrent deze en dergelijke vraagpunten kan alleen door ernstige bronnenstudie worden weggenomen; als we ons dus niet langer behelpen met afgeleide beken, maar tot de oorspronkelijke bronnen teruggaan. Want wel is de weg tot de bron al te dikwijls een steil bergpad, en lijkt het veel eenvoudiger zich met het stroompje ter zijde van den gewonen weg te vergenoegen. Maar hoe omslachtig ook de studie der bronnen moge zijn, het is toch óók waar, dat, wanneer men grondige kennismaking met een tijdperk begeert, die lange weg de kortste van alle is.

J. C. RULLMANN.

Het oordeel over de Afscheiding door het periodiek geschrift „Vaderlandsche letteroefeningen”.

In 1837 — bij eene recensie van een werk geschreven door Mr C. M. van der Kemp — schreef de redactie van bovengenoemd tijdschrift van zich zelf: „Dit tijdschrift is geen orgaan van de een of andere secte... Mannen die tot verschillende kerkgenootschappen behooren werken aan hetzelfde. In de beoordeelingen openbaart zich doorgaans eene liberale denkwijze. Men stelt zich waarheid ten doel...”

Welnu, dit tijdschrift besprak in 1836 (bl. 56 v.v.) het geschrift, getiteld: „Adressen ingediend door de Gemeente Jezu Christi te Amsterdam, welke zich om der consciëntie wille heeft afgescheiden van het sedert 1816 bestaand Hervormd Kerkgenootschap. Met eene voorrede door H. P. Scholte, bedienaar des Goddelijken Woords, Uitgegeven te 's Gravenhage bij J. van Golverdinge. 1835”; — op de volgende wijze:

„... Die woel- en scheurzieke gezindheid blijft intusschen nog voortgaan, en hier en daar een onrustig hoofd zich bemoeien om haar te bevorderen. Hiervan draagt de hierboven genoemde brochure blijken, welke titel te curieus is om er niet een oogenblik bij stil te staan. „Adressen ingediend door de Gemeente Jezu Christi te Amsterdam”... Jezu Christi! Deze oude Latijnsche verbuiging van een eigenaam klinkt zeker stichtelijker dan het nieuwerwetsche „van Jezus Christus”, en daarom schrijft ook Scholte: „de waarheid zoals die in Christo is”, „het jok Jezu Christi”, enz. Wij voegen hier echter nevens, dat hij dit wel eens vergeet, en schrijft: „het kruis van Christus”, l.p.v. „Christi”, en dat hij zoo ook, om zich gelijk te blijven, andere vreemde namen, die hier voorkomen, insgelijks had moeten verbuigen!... „Welke zich om der consciëntie wille” — Consciëntie! Dit houdt men zeker voor verstaanbaarder of krachtiger dan „geweten”. Nu, zoo iets is wel eens wijzeren gebeurd! — „heeft afgescheiden” (Toen, zoo recensent wel meent te weten, ten getale van nauwelijks dertig!) „van het sedert 1816 bestaand Hervormd

Kerkgenootschap”; dit is eene openbare en grove historische onwaarheid, waarmede de toongevers van den onrustigen aanhang, de onkundige menigte zand in de oogen werpen, en die zij haar overal laten napraten! Er bestaat in het koninkrijk der Nederlanden geen ander hervormd kerkgenootschap dan dat hetwelk aldaar sedert den tijd der kerkhervorming in de 16e eeuw bestaan heeft, en dat in 1816 — vrij wat beter dan in 1618 en '19 — in zijne leer Protestantisch vrij en onverlet is gelaten, maar een nieuwe vorm van kerkbestuur ontvingen heeft, en dienvolgens wettig georganiseerd en door Z.M. onzen Koning, wien het met blijdschap als zijn Eerste Lid eerbiedigt, als zoodanig erkend en bekrachtigd is. Het jamert ons dat wij ten aanzien van menschen, die zich nog Protestanten willen noemen, zoo moeten spreken, maar het is niet anders; wie zich van zulke Jezuïtische streken bedient, moet in al zijn Jezuïtismus tentoongesteld worden. — „Met eene voorrede door H. P. Scholte, bedienaar des Goddelijken Woords”. — Eilieve! Op wat grond geeft zich toch Scholte thans nog dezen titel? Hij is immers door het kerkbestuur der Hervormden wettig afgezet. Ja maar, zal hij zeggen, hiervan heb ik mij reeds te voren afgescheiden; dit erken ik niet; dit is onwettig! Welnu dan vervalt hiermede ook zijn radicaal van „bedienaar des Goddelijken Woords”; daar dit hem door niemand anders dan door dat kerkbestuur in 1832 gegeven is, en hij daalt tot het gewone peil van leek, ja hij daalt beneden nul, want hij is zeker lang na 1816, naar de verordeningen van datzelfde kerkbestuur, tot lidmaat aangenomen, en heeft als zoodanig plegtig beloofd zich aan deszelfs kerkelijke tucht te zullen onderwerpen, maar nu door zijne eigene geheel tegenstrijdige daad zijn lidmaatschap werkelijk opgeheven...

Wat eigenlijk de inhoud der voorrede is, die ruim een derde van het geheele boekken beslaat, is moeilijk te zeggen. Vooreerst en vóór alle dingen vertelt Scholte daarin aan zijne „landgenooten” (dus aan alle Protestanten niet alleen, maar ook aan Roomsche-Katholieken, Israëlieten enz.) dat hij „met de Afscheidenen te Amsterdam in aanraking gekomen is en niet gearzeld heeft om de uit hun midden gekozen ouderlingen en diakenen te bevestigen, aan de kinderens der geloovigen het bondszegel des heiligen Doops te bedienen en in hun midden het Woord Gods te verkondigen”; verder dat degenen die zich dus afscheiden geen kwade bedoelingen hebben; dat zij verdrukt worden; dat zij zich moeten wachten voor „rondtrekkende vreemdelingen, die zich in de gemeente willen indringen” (dus ook voor hem zelf?) en verder nog zoo eenige toespraken en uitweidingen, die geen vasten koers, maar het van het eene half-lidteken tot het andere tenminste pratend houden, en die met verscheidene bijbelpaatsen — gepast of ongepast — doormengd zijn... maar zooals deze woorden in den zamenhang bij Scholte aangehaald staan is het onzin. Dit heet dus bijbeltaal schrijven! Doch het is ook zoo gemakkelijk niet voor een jongmensch de rol van den ouden goed te spelen, en den antieken toon in alles terstond te vallen! Het is waar, mundus vult decipi, maar wie daarbij zegt: decipiatur ergo, hoe noemt men dien?... Wat nu de Adressen aangaat, recensent onthoudt zich van de vele aanmerkingen welke hij daarop zou kunnen maken, daar hij reeds met blijdschap gezien heeft... met hoe gevoelig leedwezen en rechtmatige afkeuring onze waardige Koning alle zoodanige Adressen beschouwt en, hoewel even ver als het kerkbestuur der Hervormden, van allen geloofswang zijnde, nogtans evenmin gezind is om toe te geven aan woelingen die, door allerlei drogredenen ondersteund, de verderfelijke gevolgen kunnen na zich slepen... Maar des te meer strekt het ook tot schande van enkele jongelingen, zooals een Scholte, Brummelkamp en andere dergelijke dat zij, die nauwelijks een of twee jaren in den dienst der kerk geweest zijn, zich tegen de oudste, verstandigste en alleszins achtlingwaardigste mannen verzetten, met een aanmatiging, verwaandheid en bitterheid die, al hadden zij ook het grootste gelijk in hunne zaak, hun, als jonge menschen, nog zeer kwalijk zou staan. Doch het schijnt, dat er onder hen zijn die wel weten dat zij niet op de hoogte staan om met hunne voortreffelijkste tijdgenooten vooruit te kunnen en er nu hunnen roem in zoeken om anderen met zich een paar eeuwen achteruit te werken. Die geen kans ziende zich beroemd te maken, er zich op toe leggen om berucht te worden. — Ten andere: degenen die thans, en dit zoozeer ten onrechte, over geloofs- en gewetensdwang klagen, en door hun afscheidingsgewoel de gemoederen opruien, weten waarlijk niet van welken geest zij zijn; van een geest strijdig met dien van het Evangelie in het algemeen en van het Protestantisme in het bijzonder. Zij bedenken niet dat zij, door hunne geloofsgenooten te willen terugdringen tot de onbepaalde aanneming van vroegere menselijke bepalingen der godsdienstleer, alsof die in alles met Gods Evangeliewoord overeenstemden, aan de stellers van dezelve, zij mogen dan Hervormers, of bijzondere Leeraars, of Nationale Synoden heeten, een onfeilbaar, of althans verstand en geweten

bindend gezag toeschrijven, dat hun evenmin toekomt, als aan het concilie van Nicea of van Trente, en dat zij dus zichzelf en anderen een juk van geloofs- en gewetensdwang opleggen, dat noch onze vaders, noch wij hebben kunnen dragen...

Wat zouden die liberale recensenten van de „Vaderlandsche Letteroefeningen” wel gezegd hebben als ze eens hadden kunnen beluisteren de op 5 Februari 1830 te 's Gravenhage uitgesproken tafelrede door den Amerikaanschen gezant, Zijne Excellentie Mr Gerrit Jan Diekema, zelf afstammeling van een naar Amerika uitgeweken afscheiden gezin, waarin hij met zooveel piëteit sprak over de predikanten van Raalte, Scholte en van der Meulen, als leiders der geëmigreerde Nederlanders, terwijl hij als de voornaamste karaktertrekken der emigranten noemde: Getrouwheid aan het geloof, Zorg voor het onderwijs, Arbeidzaamheid en Vaderlandsliefde.

De Heere heeft ons ruimte gemaakt, dies zijn wij verblijd en loven wij Zijnen heiligen Naam! Leiden. J. DE LANGE.

De Regeering en de Afscheiding.

Sinds Groen van Prinsterer in 1837 de Maatregelen door de Regeering tegen de Afscheidenen genomen, aan het Staatsrecht toetste tot op de kerkhistorische en staatsrechtelijke studie van den vrijzinnigen Mr S. Sybenga uit 1932, is de beoordeeling van de vervolgingen uit de jaren dertig der vorige eeuw unaniem geworden: „In een groote verdwazing talloze vervolgingen en, beschamender gedachtenis, vele veroordeelingen.” Daarover zullen we het hier dus maar niet hebben.

De strekking van ons betoog zal zijn die Regeeringspolitiek jegens de Afscheiding te doen zien als een episode van een overeenkomstig de tijdsomstandigheden consequent doorgezette politiek, welke haar doeleinden heeft bereikt.

De door Koning Willem I in 1816 aan de Gereformeerde Kerken opgelegde organisatie is door de tegenstanders ervan als caesaro-papistisch bestreden. Men bedoelde daarmede uitdrukking te geven aan het on-Nederlandsche en on-reformatische, dus onrechtmatige karakter van die organisatie.

Daartegenover beriep de Koning zich op een verondersteld recht „van oudsher door de soevereinen dezer landen bezeten”. De organisatie zou dan wel degelijk een historisch en rechtmatig karakter dragen.

In dat beroep op een historische tegenstelling ligt de verankering van deze negentiende eeuwse kwestie in den strijd der meeningen uit vroegere eeuwen.

In den doleantietijd is door Jhr Mr A. F. de Savornin Lohman en Dr F. L. Rutgers in hun „De rechtsbevoegdheid onzer plaatselijke kerken” met een reeks van argumenten de onhoudbaarheid van 's Konings historische constructie aangetoond. Ook tevoren was dit reeds gedurig betoogd, maar in dit boek ligt alle argumentatie opgetast. Het gevolg had moeten zijn bij de processen in dien tijd, dat het Nederlandsch-Hervormd Kerkgenootschap als een papieren huis in elkander zakte.

Velen hebben deze instorting dan ook beoogd en gezocht, om uit de reglementenruïne de Gereformeerde Kerken in hun oorspronkelijke gaafheid uit te graven.

Het is in 1886 niet heelemaal aldus gekomen. Wel zijn vele Gereformeerde Kerken uit het wrakke omhulsel gebarsten, maar het reglementenhuis bleef bestaan, geschraagd als het werd door den uitslag der procedures inzake de kerkelijke goederen voor den wereldlijken rechter. Waren deze voor de Gereformeerden gunstig uitgevallen, dan was aan het Nederlandsch Hervormd Kerkgenootschap zijn juridische basis ontvallen.

Vanwaar deze ongenoegzaamheid van toch deugdelijke argumenten?

Zij is gelegen in de naar het woord van Groen de negentiende eeuw kenmerkende revolutionaire eerbied voor het fait accompli. In casu, de consolidatie van het Nederlandsch-Hervormd Kerkgenootschap in de eerste helft van de negentiende eeuw. Reeds in 1846 verklaarde de Hooge Raad dat de Kerken de haar opgelegde organisatie stilzittend hadden aanvaard. Of de oorsprong van deze organisatie nu recht was of niet deed er niet meer toe. Men kon zich niet beklagen over hetgeen waarin men had bewilligd.

Er is tegen de feitelijke grondslagen van dit arrest groot bezwaar in te brengen, gelijk o.a. door Prof. Fabius is gedaan in zijn „Het reglement van '52”. Er zijn tusschen dit arrest en Regeeringsuitspraken uit denzelfden tijd vacuums, die door geen logica kunnen worden overbrugd. Maar de feitelijke consolidatie was anno 1846 massaal aanwezig. De opgelegde organisatie was fait accompli geworden. Dat was het gevolg van de Regeeringspolitiek. Want, al moge de strijd voor Kerkherstel, alszoodanig, tot 1846 te incidenteel zijn gevoerd om dat massale te breken, alle kerkelijke bewegingen, ook de beweging die de Afscheiding geworden is, werden door de Regeering in een hoek

om uit de... tot zijn... men de ge... kend make... doel nages... heeten, in... tot het Hei... eerst met... onze Kerk... maakt”.

Toch is E... tie. Zelfs... lieren nog... trekken, di... Hij bedoel... leiding we... van de ad... waren om... onverdeeld... lijdenisschr... Hij wil, d... kerkleden... zullen, niet... zij de oud... vaarden, n... Want hier... goeden Ke... zuiver-gees... op den we... onderlinge... de kerkord... zullen, wa... ondertecke... selen van... en weer m... de kerkori... daarmee te... Terwijl d... om de wa... brengen, z... geven, wel... heeft Kuyt... voornaams... met en he... lijdenis.

Het twee... scheiding... is de hoof...

Begeven... daar op d... een vergad... waaronder... kant bevin... geloovigen... in haar ge... Wederkeer... dat zij vo... die zich in... van Eenigh... ningen inr... en die zich... orde van I...

Komen v... 16 Decemb... Hervormd... met de syn... gesneden... aan alle l... Gereforme... daarin ver... eeuw der l... der Pausel... landen tot... gelies en... orde zijn t... op hun v... zegen des l... der Syn... bruyck om... weerd om... schaar, t... naar deze... leven, die... het laatst... bij de Ker...

Zetten w... der belan... nooten, zo... hun beide...

In zijn r... Kerken, n... taat van e... stellen, d... die wegen... formeerde... lijke kerke... organiseer... sikaal, pro... Naar deze... gonnen me... met dolee... onrecht h... gedaan d... doleerd h...

2) Voorre... bibliografie... 3) Dr G... 4) Dr J. C...